

РОЛЬ ЧАСУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕРІВНОМІРНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ТА НАРОДІВ

У статті обґрунтовується необхідність дослідження економічного розвитку в просторі часу, оскільки, щоб створити гідні Відповіді на Виклики часу, цей час, принаймні, потрібно спочатку відчутти, потім побачити і вже потім досліджувати.

Ключові слова: минулий та майбутній час; конвенційні та трансцендентні потреби; ентропія; пасіонарність; конкуренція.

Постановка проблеми. Все, що в світі відбувається, відбувається в часі і просторі. Ця констатація взагалі то банальна, як і те, що час – це вмістилище життя людини, яке складається з минулого та майбутнього часу і часу як миті в їх тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Водночас, цей тісний взаємозв'язок як і взаємозалежність завжди строго конкретні, індивідуально неповторні і тому нікому не відомі, оскільки це рівень абсолютної істини. В кожній миті свого життя людина, народ, людство вимушені давати конкретні Відповіді на конкретні Виклики. Але при цьому завжди першочерговим повинен бути контекст Вічності.

Головною проблемою для людини завжди була націленість на вирішення внутрішніх проблем – самопізнання, самоусвідомлення, самоствердження або націленість на вертикаль, реалізацію трансцендентних потреб, що з часом проявляється у вертикальній мобільності людей всередині країни і нерівномірному розвитку країн та народів на світовому рівні.

Метою статті є аналіз впливу минулого та майбутнього часу на конкурентноспроможність національної економіки, а також вибору вірних пріоритетів, що спочатку проявляється у вертикальній мобільності людей всередині країни, а закріплюється вже нерівномірним розвитком країн та народів на світовому рівні. Масштаби та рівень залучення минулого та майбутнього часу, в свою чергу, залежить від рівня розвитку людини.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблема часу і його значенню присвячено багато досліджень не тільки вчених економістів, а й багатьох мислителів: Сократ, Аристотель, І. Кант, Г. Гегель, А. Сміт, К. Маркс, Ф. Енгельс, С. Струмлінін, Л. Мізес, І. Пригожин, І. Стенгерс, А. Яценко, М. Трубніков, А. Лой, А. Мостапенко, В. Ільїн, І. Буян, Е. Лібанова,

В. Базилевич, В. Геєць та багато інших, оскільки час безпосереднім чином входить в саме поняття людини, її життя та розвиток, а також практично має вирішальне значення в конкурентній боротьбі, вертикальній мобільності людей в середині країни та нерівномірному розвитку країн та народів на світовому рівні.

Виклад основного матеріалу. Тільки завдяки індивідуально-неповторній системі світосприйняття інтуїтивно людина здатна відчувати майбутнє. У неї з'являється величезна енергія від азарту першопрохідця, яка і стає центром кристалізації першопрохідців. При досягненні "критичної маси" таких людей (пасіонаріїв) виникає синергетичний ефект, який в подальшому веде до конкурентних переваг у вертикальній мобільності в середині країни та нерівномірному розвитку країн та народів на світовому рівні. При цьому слід усвідомлювати, що будь які новації несуть в собі не тільки переваги, а й нові ризики.

На рівні Абсолюту відбувається вільне змагання, через яке проходить взаємозбагачення його учасників з позитивними наслідками. Специфіка цього змагання полягає в тому, що в даному випадку відсутні або грають незначну роль і зовнішні спонукання, і зовнішні обмеження. Невідоме для людини безмежне як і Всесвіт. Не кожен відважиться увійти в це специфічне своєю крайністю середовище. Результати цього крайнього рівня діяльності теж мають свою специфіку, яку висловив О. Герцен по одному з її параметрів: "Істина не знає подружньої вірності. Її обійми – всім". Плоди цього рівня діяльності нарекли такими, що несуть світло і вони формально всім доступні "за потребами". Тому на цьому рівні свою особисту поразку чи невдачу вже не можна виправдати браком людей, часу, грошей, інших засобів, несприятливими обставинами тощо.

Водночас, людину сама природа примушує жити в умовах жорстких зовнішніх обмежень, зокрема у вигляді браку їжі, одягу, житла, внаслідок чого виникає конкуренція і навіть війна за обмежені ресурси. Домінує на цьому рівні горизонталь. Не задоволення цих конвенційних потреб веде до недоїдання та голоду. Трагізм виникає і тоді, коли людина позбавлена природного стану у вигляді необхідності заробляти собі на життя, наприклад, в тюрмі, внаслідок чого ество людини позбавляється необхідності боротися і теж деградує, але вже з середини. Хоча, правда, основний тягар у даному випадку знаходиться в інформаційній площині.

Механічне протиставлення висхідного і низхідного етапів розвитку людини недоречні, оскільки вони перебувають у тісному взаємозв'язку та

взаємозалежні. Але й заперечувати не можна факт того, що при реалізації трансцендентних потреб людина переважно набирає свій універсальний, в основному творчий потенціал у вигляді новацій, які, як правило, тільки окремі люди відчувають, а іншими людьми практично не пеленгуються, що робить їх, в кращому випадку, нейтральними, а інколи і ворожими, тоді як при задоволенні конвенційних потреб реальні плоди бачать і відчувають практично всі, що часто і служить основою помилок у виборі пріоритетів подальшого поступу і програшу у конкурентній боротьбі.

Значну роль в наполяганні на помилкових або не найкращих пріоритетах грає особистий інтерес старої еліти суспільства, носії якої вже вичерпали свій пасіонарний потенціал і відчувають, що нові пріоритети потенційно несуть загрозу їхньому статус-кво в даній ієрархічній структурі суспільства і, відповідно, перебування їх особисто або їхніх побратимів при владі. Водночас, консерватизм несе в собі і позитивний аспект, оскільки новоутворення мають пройти необхідний етап очищення, вибраковування і гарту, щоб ствердити свою життєздатність в подальшому поступі.

Наглядним прикладом хворобливої зацикленості на вирішенні повсякденних проблем (хоча особистий інтерес в даному випадку, скоріш за все, грав другорядну роль, принаймні, в це хотілося б вірити) і вибору помилкових пріоритетів може служити стародавня Спарта, де фізично немічних дітей скидали в прірву. Дійсно, в природі з самого зачаткування цілком природним є процес вибраковування, який включає і вкрай жорстокий, але необхідний етап самоочищення. Існує в природі і вкрай жорстока система зовнішнього очищення у вигляді, наприклад, вовків як санітарів лісу. Але серед фізично немічних людей є і творчо обдаровані люди. До того ж, деякі недоліки з часом долаються за допомогою технічних засобів. Наприклад, короткозорість за допомогою окулярів. Людська доброта, справедливість є не спекулятивними пустухами, а Максими, які червоною ниткою пронизують життя людини, а також своїми пріоритетами дають можливість становленню та розвитку новоутворень і тим самим в подальшому забезпечують вертикальну мобільність людей в середині країни і нерівномірний розвиток країн та народів на світовому рівні. З цього приводу досить мудро висловився Ф. Тютчев: "Нам не дано предугадать, // Как наше слово отзовётся".

Для вирішення повсякденних проблем такі дії, з погляду примітивного раціоналізму виправдані, але з часом Спарта зникла. Саме зацикленість на вирішенні повсякденних проблем і неотримання необхідного

творчого живлення зіграло свою фатальну роль у зникненні Спарти, оскільки різні здібності людини в різний час мають різне значення.

Виникає питання про витoki, джерела енергії, які живлять та мотиви, які спонукають людську діяльність і чим вона відрізняється від тваринної, а остання – від рослинної, якщо можна так висловитись, вже активності і, що не є другорядним, принаймні, на початок XXI ст., виявити причини, які часто спрямовують людську діяльність у ентропійне або руйнівне річище. Прибуток як вирішальний критерій в конкурентній боротьбі в ринковій економіці є вкрай "звуженим" в часі показником розвитку людства з пріоритетом горизонтальних його характеристик і тому на практиці просто не в змозі вирішити його глобальні проблеми, а з ними головний, синтетичний показник життєздатності всього людства, який полягає, в гіршому випадку, у самозбереженні шляхом реалізації конвенційних потреб, в кращому – у реалізації трансцендентних. Можливо горизонтальний розвиток людини несе в собі тенденцію виродження людини в часі.

Специфіка активності рослин полягає в тому, що їх живить вуглекислий газ, безпосередня Сонячна енергія і інша енергія Космосу, а також вони отримують необхідне живлення з землі. Процес взаємодії рослин з землею, принаймні, для землі є антиентропійним (антируйнівним), оскільки рослини забираючи з землі певні речовини, синтезують їх з енергією Космосу в своєму зростанні і, відмираючи, залишають все на землі, яка переробляє їх, внаслідок чого зростає прошарок гумусу і родючість її покращується. Рослини наглядно нібито "їдять", висмоктують енергію і інші для себе поживні речовини з землі, яка, "даючи" рослинам все для них необхідне, сама від того, в кінцевому рахунку, збагачується, стає кращою. Тобто процес взаємодії рослинного світу з землею є антиентропійним. В цьому аспекті рослинний світ не координується з "законом Седова" (закон ієрархічної компенсації), згідно якому організація і порядок на вищих щаблях ієрархічного розвитку досягається за рахунок дезорганізації і деградації нижніх щаблів [1, с. 15–16]. Відкритими стоять питання про взаємодію рослин з Сонцем, іншими планетами і Космосом взагалі в плані ентропії, якщо вона взагалі там є.

Поглинаючи вуглекислий газ, екстрементом рослин є кисень, який, в свою чергу, є основою всього живого на Землі. В цілому тваринний світ живе шляхом поглинання кисню та рослин, а екстрементом у них є вуглекислий газ та гній. Гній є органічним добривом і покращує родючість ґрунту. Утворилося таке взаємозбагачення, синергетичний ефект рос-

линного і тваринного світу. Травоїдні тварини "їдять" рослини, але останні не зникають. Ця процедура, як це не дивно може здатися з першого погляду, через різні опосередкованості в кінцевому рахунку теж йде їм на користь. Відкритим стає питання про те, чому ці джерела "віддаючи" свою енергію та речовини не "вичерпуються", а, навпаки, стають більш потужними, чистішими, а також більш кристалізованими.

В даному випадку процес взаємодії, взаємозалежності та взаємозбагачення рослинного і тваринного світу з землею в аспекті минулого часу розглядається у енергорічковому аспекті. Більш складним є інформаційний аспект взаємодії та взаємозалежності рослинного та тваринного світу з інформацією Землі та Всесвіту, яка також змінюється. Не виключено, що з часом відкриваються нові форми цього співіснування, зміниться розуміння структури, значення різних рівнів, їхні взаємозв'язки та взаємозалежності, зміни тощо.

Минулий час в діяльності людини складається також і із всього того, що "дала" природа їй на рівні людського взагалі і все те, що "дали" предки людини на рівні природного включно з генетично-неповторним кодом. В минулий час входить все те, що "дало" суспільство людини включно з історично-генетичним кодом, яке вже з генетично-неповторним кодом створює неповторний синтез, а також те, що вона напрацювала на особисто-індивідуальному рівні у вигляді рефлексії, самопізнання, самоусвідомлення, самоосвіти, самовдосконалення, самодіяльності тощо.

Минулий час людина використовує також у вигляді всього, що виробило і акумулювало суспільство. Щоб залучити в коло своєї діяльності соціальне багатство потрібен достатній рівень розвитку людини. Оволодіння соціальним багатством можливе лише за умови його примноження.

З минулим часом формально все виглядає нібито зрозуміло, хоча і на цьому рівні питань більше, ніж відповідей і не тільки в тому плані, що минуле-дійсне-майбутнє складає єдине ціле і будь-яке його "роз'єднання", любий "спектральний аналіз" може дати лише або відносний, або гіпотетичний результат. Хвороблива зацикленість на повсякденності, абстрагування від минулого та майбутнього породжує не здорову гонитбу за кон'юнктурною вигодою, хоча вона і була спричинена в більшості випадків боротьбою за просте фізичне виживання людини, призводить до скривленого бачення реальності і, відповідно, до помилок у виборі пріоритетів навіть в повсякденному житті, а також втрати напрацьованих конкурентних можливостей і зростанням ентропії.

Але, все ж таки, головна проблема полягає у надзвичайній складності і незрозумілості ролі майбутнього часу навіть у вирішенні дійсних повсякденних питань, для вирішення яких людина "втягує" певні рівні майбутнього часу у реальну дійсність з певним рівнем питань, які виникли і відносними відповідями на них. Часто буває так, що конкретній людині, етносу, державі конкуренти, вороги нав'язують не їхній майбутній час або вони самі зробили помилку у його виборі, який має свою неповторну ритміку, а також динаміку. Відповідно, ці суб'єкти стають жити не у своєму індивідуально-неповторному вимірі часу. Внаслідок цього, аналогічно порушенню обміну речовин в організмі, відбувається порушення неповторного часового співвідношення, своєрідна часова аритмія як окремої людини, так і держави, етносу тощо, а також затухають і навіть губляться власні потенційні "звуки життя" (О. Пушкін), не входячи з власним призначенням у співзвучний резонанс. Відповідно, не отримуючи необхідного синергетичного ефекту, людина не отримує також необхідної енергії і тому вимушена, в кращому випадку, по своєму життю відставати від потреб свого власного реального часу та призначення. Втрачається природний механізм самозахисту, імунна система не виконує своїх функцій тощо. На примітивну радість своїх самозаконаних конкурентів, ворогів, або "добродіїв" людина "вилітає" з його природної орбіти і попадає у віртуальний час, уявний час, наркотизованим утопіями, ілюзіями і іншими "кайфовими" сегментами середовища майбутнього часу і "втрачає" себе, а з цим непоправні втрати несе і все людство, і кожна окрема людина.

Ці сегменти часу потребують особливих досліджень. При цьому треба розуміти, що, наприклад, алкоголь, як і інші наркотичні речовини, поступають з зовні, наприклад, з їжею або виробляються в самому організмі і є його іманентною складовою частиною, без якої він не може, принаймні, повноцінно жити в даних реаліях часу. Справа у частці, співвідношенні. Інколи трапляється і навпаки, з тих же самих ментальних кіл насаджується не здоровий песимізм, хвороблива невпевненість у власних силах, розпач, тотальна безперспективність тощо, що в багатьох випадках є типовим в нашій країні у наш час, підкріплюючи це фактичною хоча і прихованою, але часто скерованою економічною руйнацією. Хоча критицизм та песимізм також є необхідною складовою частиною і людини, і суспільства, які, як і консерватизм, виконують і свою позитивну роль.

На думку А. Шопенгауера: "Тварина є втілене теперішнє, тому вона знає страх та надію по відношенню до очевидних предметів, що перебувають у теперішньому часі, отже, в дуже вузьких межах; тоді як людини притаманне бачення, яке охоплює все життя і навіть виходить за його межі" [2, с. 203]. Таке твердження викликає заперечення. Є думки, згідно якими і людина теж тотально знаходиться в негативному колі страху, в боротьбі за самозбереження, а її праця викликана виключно цим негативним, зовнішнім колом спонукань. І в них дійсно є сегмент правди, але ця правда або навмисно сфальсифікована, або просто помилкова, оскільки основне і другорядне поміняли місцями.

Стосовно параметрів "виходу за межі", то вони можуть мати спрямованість "по горизонталі" і "по вертикалі". Розмежування відносно, оскільки "горизонталь" та "вертикаль" перебувають в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності і здатні переходити з одного в інше. Визначальне значення у свій час на економічний розвиток і, відповідно, на нерівномірний розвиток країн та народів мали Великі географічні відкриття. Водночас, щоб подолати ці територіальні "горизонталі", потрібно мати певну "вертикаль" розвитку. Мандрівники в своїй більшості не керувалися безпосередньою економічною вигодою, але їхні не утилітарні "виходи за межі" у вигляді географічних відкриттів стали безпосередньою основою не тільки для подальшого розвитку міжнародної торгівлі, а й її домінування у економічній діяльності. Саме утилітарне намагання використати ці "виходи за межі" призвели і до колоніалізму. Сектор міжнародної торгівлі разом з колонізацією вивів спочатку Іспанію, а потім Нідерланди як "торгові держави" у світові лідери. В економічній думці стали домінувати меркантилісти, які обґрунтовували думку, що багатство країни вимірюється грошима у формі золота, кількість якого зростає завдяки позитивному сальдо торгового балансу.

Процес "виходу за межі" має не тільки техніко-технологічні сегменти, а й суто соціально-економічні, висловлюючись марксистською термінологією, або інституціональні, як прийнято говорити в наш час. Людям, які "вийшли з меж" минулого рівня діяльності потрібні нові як формальні, так і не формальні "соціальні правила гри". І вони різними формами та видами своєї діяльності їх встановлюють. Наприклад, до того часу як Нідерланди стали світовим лідером, в цій країні відбулася буржуазна революція в 1566–1579 рр. Це означає, що почалися кардинальні зміни

інститутів і інституціонального середовища. Аналогічні революційні процеси проходили в Англії під час революції 1640–1660 рр. В порівнянні з Нідерландами, революційні перетворення проходили більш драматично, але й результати виявилися більш значними. Правда, революції в цих країнах мали декілька сегментів. Нідерланди боролися також і за незалежність своїх північних провінцій від Іспанії. Революційні процеси у Англії супроводжувалися військовими діями між прибічниками англійської і пуританської релігійних течій, а також мали етнічне забарвлення у вигляді військових протистоянь англійців, шотландців та ірландців. Англіїці тоді перемогли, але не остаточно, оскільки прибічники незалежності Шотландії протягом всього цього часу зберігали свою національну автентичність і не дивлячись на несприятливі умови добилися проведення всенародного референдуму в 2014 р. з приводу отримання незалежності. В 1789 р. розпочалася аналогічна революція у Франції, яка стала на той час самою драматичною своєю кровожерливістю. Середину XIX ст. називають періодом "весни народів", оскільки у більшості країн Європи прокотилися в тій чи іншій формі національно - визвольні та буржуазно - демократичні революції.

Наступним етапом "виходу за межі" стала індустріалізація, яка довела свою перевагу за допомогою "виходу за межі" дослідників на ревні технічних винаходів і конструкторських розробок, що і стало основою індустріального виробництва і форм його багатства у середині країни, яке довело свою перевагу і вивело Великобританію у світові лідери. В економічній думці домінувати стала "класична економічна теорія", засновниками якої стали А. Сміт та Д. Рікардо. Сама назва книги А. Сміта: "Дослідження про природу і причини багатств народів" в контексті конфронтаційна, оскільки вказує на пріоритетність нової форми виробничої діяльності та її результатів, в порівнянні з меркантилістами чи фізіократами. В поетичній формі ці парадигмальні зрушення висловив О. Пушкін: "И был глубокий эконо́м, // То есть умел судить о том, // Как государство богатеет, // И чем живёт, и почему // Не надо золота ему, // Когда простой продукт имеет" [3, с. 10–11]. Показав О. Пушкін і факт того, що це парадигмальне зрушення несе в собі непорозуміння батьків і дітей, не говорячи взагалі про конфлікт поколінь: "Отец понятия его не мог // И земли отдавал в залог". Цікавою є ієрархічна будова О. Пушкіна. Характеризуючи свого героя Онегіна, він пише: "Высокой страсти не

имея // Для звуков жизни не щадить, // Не мог он ямба от хорея // Как мы не бились, отличить, // Бранил Гомера, Феокрита, // Зато читал Адама Смита, // И был глубокий эконом..." [3, с. 10–11].

Подальший етап "виходу за межі" пов'язаний з фундаментальними науковими відкриттями і швидкістю втілення їх в нові технічні та технологічні розробки, а також в нові продукти, основним з яких стала інформація. Сучасний соціально-економічний поступ ґрунтується переважно на нематеріально-речових факторах та інформатизації виробництва.

В кінці ХХ ст. фінансовий сектор виробництва перетворюється у домінуючий. Саме цей сектор накачує економіку штучними стимулами у вигляді фінансових інструментів, за допомогою яких залучає майбутній час і переводить економіку у віртуальну. Це як допінг в спорті. Результати зростають за рахунок форсажного використання більш глибоких природних структур людини. І ні які санкції поки що не в змозі подолати цю напасть. Аналогічні процеси проходять у сільськогосподарському виробництві, де, наприклад, мінеральні добрива для землі є допінгом.

Відомо, що кейнсіанська модель економічного розвитку є інфляційною. Інфляція є штучним стимулом економічного зростання. Нарощування по вертикалі і розширене використання штучних фінансових інструментів призвели до утворення "фінансової бульбашки", яка фактично стала раковою пухлиною міжнародної економіки. Валовий внутрішній продукт (ВВП) світу по купівельній спроможності в 2012 р., згідно даним міжнародного валютного фонду (МВФ), склав 83,2 трлн. дол. [4], в той час як об'єм фінансових операцій перевищив 900 трлн. дол.. Цю "фінансову бульбашку" космополітичні фінансисти використовують як засіб для встановлення свого світового панування.

Фінансові ринки практично всіх країн світу втратили свою державну самодостатність та незалежність. Зовнішній борг країн світу згідно даних центрального розвідувального управління США (ЦРУ) в 2012 р. склав 98 % від ВВП світу [5], а в 2013 р. вже перевищив світовий ВВП. Світові фінансові організації за допомогою підступної фінансової політики загнали практично всі країни світу у боргову яму. У борговій ямі неможлива воля і свобода. Там свої правила життя, та свої загальнолюдські цінності.

Лідером кінця індустріального і початку постіндустріального періодів стали США, розвиток якої має багато особливостей.

Багатоманітність людської природи, прискорений розвиток, швидкість змін і усвідомлення невинуватих втрат від інерційності, а також наростання глобальних проблем і практичної відсутності Відповідей навіть на рівні теорії призвели до переходу від моністичної парадигми світосприйняття до плюралістичної. Формується нова психологія людини. Дискусії, принаймні, наукової спільноти все більше нагадують язичних богів Стародавньої Греції своєю різністю і рівноправністю, можливістю вільно думати і висловлювати свої думки, відсутністю претензій на абсолютну істину. Міжнародна спільнота знаходиться в стані, принаймні, необхідності "виходу за межі" у формі започаткування Нового Відродження.

Викликає заперечення і явно "занижена" оцінка А. Шопенгауером тварин. Наукові дослідження розкривають дуже непростий навіть рослинний світ. По-перше, не тільки, наприклад, кожна рослинка та травинка індивідуально неповторні, а й навіть кожний листочок. По-друге, деякі спостереження підтверджують так званий "норов трав", який знайшов свій прояв у казках, легендах, билинах, міфах тощо. "Норов трав" можливо і є започаткуванням "виходу за межі" на рівні рослинного світу, а також своєрідним зародком, започаткуванням внутрішньої незгоди із зовнішньою заданістю, формою протесту, боротьби за своє внутрішнє інше, за своє майбутнє.

Стосовно "диких" тварин, то в природних умовах у них, на відміну від "приручених", відбувається оптимальне використання своєї кормової бази, а останню співвідносять навіть зі своєю чисельністю у майбутньому. "Там" все настільки досконало, що людина тільки зараз починає з великим подивом вбачати взірці самодостатності і, водночас, з гіркотою відчувати свою втрачену (можливо, гіркота вказує на те, що втрата ця не остаточна і не безповоротна) радість гармонії з світом, який її оточує, а також розуміти, що так званий цивілізаційний розвиток, який багато в чому створювався на іудо-християнських ментальних підвалинах є ентропійним і веде у безвихідь. І поки що всі намагання призупинити цю спрямованість розвитку або дати якесь пояснення є поки що безуспішними. Отже, навіть рослини зі своєю генетикою не є тільки, можливо і не стільки, є "втільне теперішнє", а й минуле і, що саме головне, своїм "норовом" можливо направлена на майбутнє. В цьому відношенні, досить влучно висловився Ф. Тютчев: "...природа – не бездушний лик. // В ней есть душа, // В ней есть свобода, в ней есть любовь, // В ней есть язык" [4, с. 134]. Аналогом у вирішенні багатьох технічних проблем для люди-

ни став тваринний світ: птахи при створенні літаків, риби при будівництві підводних човнів тощо. Не виключено, що в своєму подальшому поступі тваринний світ буде збагачувати людину і в інших сегментах її багатоманітного життя.

А. Шопенгауер не правий і в тому плані, що, наприклад, у порівнянні з людиною у багатьох тварин спостерігається більш розвинене відчуття майбутнього часу у вигляді "випереджаючого віддзеркалення" (Б. Анохін, М. Берштейн), яке, правда, зафіксоване людиною переважно в негативному колі, у інстинкті самозбереження, особливо при різких змінах природного середовища у вигляді паводків, землетрусів та інших катаклізмів, ніж у неї самої. Можливо це пов'язано якимось з тим, що у тварини спрацьовує інстинкт спорідненості, який і детермінує більш природне, а значить "гуманніше" ставлення до природи і, відповідно, вони отримують таку справедливу "вдячність" від неї. Інтерпретації чи гіпотези можуть бути різними, але сам факт "випереджаючого віддзеркалення" не викликає заперечень. Цікаво б було знати: "А чи спостерігається "випереджальне віддзеркалення" на рівні рослин? Практично люба людська діяльність несе в собі елементи "випереджаючого віддзеркалення". Більше того, рівні і масштаби "випереджаючого віддзеркалення" є рівнями і масштабами людського розвитку і, відповідно, виробництва, що проявляється в конкурентноспроможності та нерівномірному розвитку країн та народів.

Відомо, що тваринам також притаманне таке явище, як альтруїзм, коли, наприклад, тварини "свідомо" "йдуть" на самопожертву, об'єднуються, щоб врятувати своє стадо. (За двома зайцями поженешся, ні одного не спіймаєш. Цей механізм самозбереження використовують і риби своїми "косяками"). Що стосується захисту своїх нащадків, а це є самий вагомий факт наявності виходу за межі "втіленого теперішнього", то і в даному випадку тварини мають "звірний" материнський чи батьківський інстинкт, який, як свідчать все частіші факти відмови батьків від дітей і навпаки, людина, на жаль, поступово втрачає. Соціальні мотиви у людини мусять йти "з низу", а не тільки на рівні держави, а також бути "вищими", "гуманнішими", "вагомішими", "життєдіяльними". Але, принаймні, не все так однозначно.

Однією з модифікацією поступовим втрачанням феномену "виходу за межі" "втіленого теперішнього" є демографічна поведінка людей у всіх розвинених країн, в яких відбувається депопуляція корінного населення. В багатьох країнах відбуваються ті ж самі тенденції зростання

тривалості життя при зменшенні народжуваності та приросту населення. Не всі причини з'ясовані цього самого складного феномену сучасності. Можливо у людини виникла така природна реакція на ті зміни, які несе в собі соціально-економічний розвиток з гіпертрофією штучного чи це є нова специфічна форма конкурентної боротьби в умовах домінування штучного або плата за спотворене минуле чи зраду свого майбутнього. На поверхні явищ саме суб'єктивне намагання багатьох людей "пожити в своє задоволення" в теперішньому часі, яке співзвучне гіпертрофованому домінуванню прибуткової форми господарювання як "втіленого теперішнього", є ваговим, а часто і вирішальним детермінантом демографічної поведінки людей у сучасних розвинених країнах. І ніякі штучні, зовнішні матеріальні стимули та соціальні заохочення не в змозі виправити цю негативну тенденцію в цьому аспекті, компенсувати спотворену природну основу людини на цьому вкрай важливому рівні. Більш того, в переважній більшості ці зовнішні матеріальні стимули та соціальні заохочення своїми негативними сторонами "входять" в більш глибокі природні та соціальні основи та сприяють вибору або помилкових, або, принаймні, не оптимальних пріоритетів.

Наприклад, класична музика "витісняється" "попсою". Частково це пояснюється охлократизацією суспільства, яка часто супроводжує його демократизацію і є обов'язковим сегментом того чи іншого народу. На висхідному етапі розвитку тієї чи іншої нації домінують пасіонари, "критичне маса" яких і забезпечує цей етап. При вичерпанні їхньої енергії, охлос починає втілювати в життя свою в цілому низхідну ментальність із домінуванням повсякденних потреб – їжа, житло, одяг... Особливо це було характерно для Римської імперії на її низхідному етапі з домінуванням потреб, які знайшли адекватне гасло: "Хліба та видовищ". В наш час у західних країнах на плакатах демонстрантів траплялись і вимоги: "Зробіть наше життя щасливим!"

Водночас, основою і класичної музики, і естрадної є народні мелодії, тому абстрактні протиставлення недоречні, але рівень є рівень. Л. Бетховен стосовно ролі музики не тільки в суспільному, а й в особистому житті людини констатував: "Час має велику потребу в людях, чий дух достатньо могутній, щоб вичавити з людських душ дріб'язкового, своєкорисливого падлюки". Свою деструктивну роль в цьому процесі грають засоби масової інформації, які є чияюсь власністю і, відповідно, підконтрольні.

Конкуренція в різних її видах та формах – це дуже специфічне явище, в якому прямо чи опосередковано приймає участь і все людство, і кожна окрема людина впродовж всього свого існування і буквально по всім своїм параметрам і в межах буквально всього часу. Так, наприклад, відомий французький письменник О. Бальзак на своєму робочому столі поставив перед собою портрет Наполеона I і зробив надпис: "Те, що ти не зробив мечем, я зроблю пером." Тобто завоюю світ. І своїми багато чисельними творами під загальною назвою "Людська комедія" став письменником світового рівня. В спорті загально прийнятим явищем є фіксація чемпіонів світу, Олімпійських ігор, їх кратність, світових рекордів. Через різні і нікому не зрозумілі взаємозв'язки та взаємоопередкування загальна конкуренція чи змагання проявляється на рівні конкурентних переваг національної економіки, яка веде до нерівномірного розвитку країн та народів, а в середині країни своїм чином проходить процес вертикальної мобільності людей. Специфіка змагання полягає в тому, що людина змагається та бореться з самим собою, за подолання своїх обмежень, за вихід "за свої межі", які вже потім стають основою подальшого поступу всього людства.

Ще один цікавий приклад. Л. Бетховен вбачав в Наполеоні I свого по духу брата, революціонера, який своїми яскравими військовими перемогами давав йому і іншим ментальним побратимам переможний приклад здійснювати революційні перевороти в музиці та всіх інших сферах людського життя. Їх обох єднала тяга до Абсолюту. Він навіть свою третю симфонію писав в честь яскравих військових перемог Наполеона I і хотів йому цю симфонію присвятити. Коли ж Наполеон I став імператором, Л. Бетховену приписують такий вислів: "Який жаль! Був один - Бонапарт! Став як всі - імператор. Який жаль, що я не знаюсь у військовій справі так, як в музиці. Я розбив би його!" Л. Бетховен сприйняв такий поступок Бонапарта як самозречення, зраду свого всесвітньо-історичного призначення. І ця симфонія отримала у нього нову назву - "Героїчна". Історії відомо приклади також непростого суперництва Й. Гете і Л. Бетховена, а також багато інших дуже специфічних змагань, оскільки вони проходять також і між людьми, які жили в різні часи та епохи, в різних країнах.

Якщо вірити висновкам Ч. Дарвіну про походження людини від тварини (мави), то це і є якраз самий головний аргумент того, що тварини, хоча і за домінування зовнішніх чинників, реально вийшли "за свої ме-

жі". В цьому плані людина перевершила тварин тільки по одному параметру, який є негативним, оскільки тільки людина здатна знищити всіх собі-подібних у війні. Тільки людина здатна в цьому негативному колі на крайньому рівні тримати свою долю у власному естві, але, водночас, вимушено обмеживши себе крайньою формою конкурентної боротьби, позитивним аспектом якої є жорстокий, але природний механізм самоочищення. В цьому аспекті вкрай небезпечним є передача комусь зброї масового знищення, оскільки, образно кажучи, з виробництвом нового двигуна автоматично виробляються і нові гальма. Не виключено, що з розвитком людини різні форми обмеження будуть розростатися і накладатися на все нові сегменти природного її життя, що потенційно несе в собі нові ризики. На рівні людини домінуюча форма конкурентної боротьби виникає від переповнення і розгортається вона в позитивному колі творчості – науці, освіті, вихованні, музиці, піснях, танцях, мистецтві, спорті в його чистому або класичному вигляді.

У виробленій класифікації, людина себе поставила на принципово новий рівень, потім на звичайному рівні йдуть тварини (мави), які, по Дарвіну є безпосередні предки людини, а потім йдуть рослини. Водночас, рослини безпосередньо зв'язані з Космосом (принаймні, з Сонцем), тварини теж більш точно реагують на впливи космічних змін. Стосовно людини, то в даному випадку, якщо не приймати до уваги напрацювання різних містиків та вірувань, фактів безпосереднього зв'язку людини з Космосом мало. Відомі факти впливу Сонця, Місяця та деяких інших планет. Але саме людина спочатку запустила свої виробы в Космос, хоча і в домінуючий на той час формі (гітлерівська Німеччина в червні 1944 р. у вигляді бойової ракети ФАУ II та колишній СРСР 4 жовтня 1957 р. у вигляді першого штучного супутника Землі), а зараз формується ціла космічна галузь виробництва. Про наслідки розвитку цієї галузі в конкурентній боротьбі може служити факт того, що сучасні бойові дії взагалі неможливі без космічних видів зброї.

При аналізі часу виникає безліч питань в плані різних вісь координат. Наприклад, Земний час і вимір часу на Марсі, а тим більше в якійсь поза сонячній системі – це різний час. І як цей час в своєму русі утворює реальну тканину часу Всесвіту, який має і своє минуле, а також і своє майбутнє. І як майбутній час Всесвіту впливає на його реальну мить і які механізми при цьому спрацьовують? Відомо, що небо, яке ми бачимо давно вже не є таким по різних своїх координатних даних. Не виключе-

но, що і земна реальність, яку ми ніби то безпосередньо бачимо і намагаємося зрозуміти теж не є такою. І це стосується кожної окремої частинки і, що можливо саме головне, кожної людини в кожному її аспекті в т. ч. і в суто економічній діяльності.

Вкрай важливим є суб'єктивний вимір буття. Як синтезується індивідуально-минуле з індивідуально-майбутнім в тканину індивідуально-дійсного життя, яка, в свою чергу, складає генетично-неповторну тканину, а також тканину суспільного життя? Як індивід може залучити своє майбутнє в реальну дійсність? Які механізми він використовує? Як все це переломлюється на рівні суспільного виміру часу?

Трагічний і водночас парадоксальний сегмент реального життя висловив Г. Гегель в тому плані, що Сова Мінерви влітає в сутінках, коли всі, принаймні, вирішальні події вже відбулися. Оскільки люди різні, то існують і інші варіанти в плані того, що Г. Гегель в даному випадку можливо віддзеркалив переважно сегмент мудрості аналітиків-пасіонарів, яка живиться минулим часом, що і є показником певного перекосу, певної зацикленості на минулому часі, тому, що вже відбулося, а не мудрості практиків-пасіонарів у вигляді, наприклад, Наполеона I, який є втілення, за його словами, "світової душі", яка "сиділа на білому коні" ... "охоплювала весь світ і володарювала над ним". Цікавим і повчальним є оцінка видатного філософа-теоретика-аналітика Г. Гегеля видатного державного діяча, геніального полководця, патріота своєї країни (водночас і теоретика, про що свідчить його "Кодекс") Наполеона I. Г. Гегель пише, що воістину дивовижне відчуття спозирати таку особу, яка знаходяться тут, в цьому місці ... [5, с. 255]. Поразку всесвітньо-історичної особи Наполеона I Г. Гегель сприйняв як всесвітньо-історичну трагедію: "Великі справи з вершилися навколо нас. Жахлива драма бачити, як гине небувалий геній. Це саме ... [трагічне], що тільки буває. Вся маса посередності своєю абсолютною свинцевою вагою тисне тупо та неухильно, поки все високе не стане на одному рівні з цією масою або нижче її. І зворотний момент цілого, причина могутності цієї маси, в силу якої вона, як хор, залишається на сцені останньою, на поверхні, в тому, що велика індивідуальність сама повинна надати їй право на це, приректи себе на загибель" [6, с. 343]. Трагізм таких людей виникає вже від іншого, протилежного перекосу у вигляді відриву від реального часу шляхом переоцінки власних сил, своїх прибічни-

ків, майбутнього часу і недооцінки конкурентів, недоброзичливців та ворогів що і призводить до ситуації, за визнанням самого Наполеона І: "Від великого до смішного – один крок".

В площині бізнесовій діяльності це явище зветься банкрутством. Подвижницька, альтруїстична діяльність вчених, митців, результати яких визнають вже за багато років після їхнього життя, має зовсім іншу природу, інше спонукання. Вони не є банкрутами з погляду Вічності, хоча багато їхніх сучасників сприймають таких людей як невдах, які особисто програли на життєвій ниви або збанкрутілі. Нащадки ж, навпаки, вважають їх ідеалом, прикладом для життя, оскільки вони обезсмертили себе. В науці і від'ємний результат є значним позитивом.

Науковий підхід передбачає фіксацію і аналіз як позитивних, так і негативних наслідків залучення майбутнього часу в реальну дійсність, щоб вже потім давати конкретні пропозиції та рекомендації. Якщо, наприклад, людина або суспільство може протринькати, нераціонально використовувати, "проїдати" минулий час у вигляді природних багатств, промислового, науково-освітнього потенціалу, то це обов'язково проявиться на конкурентноспроможності країни. Водночас, людина в кожному миттєвості свого життя вимушена діяти однозначно, нібито з висоти абсолютної істини, з погляду Вічності... Ця суперечність між відносним розумінням проблем і вимушеною однозначністю практичної дії є основною суперечністю людського буття, яка примушує людину саму себе сприймати відносною з погляду Вічності. А це означає, що всі ці людські "відносності" несуть в собі субстрат Вічності. Правда, при цьому залишаючи відносність у вигляді залишковості, яка здатна дрейфувати у засіб, що і дає можливість використовувати іншу людину або навіть самого себе як засіб.

Тому у людини, з одного боку, виробилось (можливо це закладено природою, а людина "розтринькує" і цей дар природи) вкрай негативне ставлення до таких явищ, як самогубство, оскільки кожна людина є "продуктом", не тільки своїх предків, генетична лінія яких розтягнулась на мільйони років в минулому, а й нащадків генетична лінія яких протягнеться у безкінечність. В наш час до цього добавилась можливість під виглядом "раціонального" використання своїх органів їх продавати, наприклад, нирки або здачі себе "на прокат", що було започатковано ще у сиву давнину. Щось схоже є і в найманні та експлуатації людей. А перед цим відбувалася культуризація або експлуатація природних ресурсів,

"приручення" і використання тварин у своїх цілях. Все, що людина робить по відношенню до тварин, потім через поки що незрозумілі опосередкування повертаються на саму людину. Наприклад, штучне запліднення. Не виключено, що з часом буде наладжений виробничий потік клонування, наприклад, задля використання їхніх органів для заміни хворих органів у людини. "Економізація" органів людини шляхом перетворення їх в товар також є формою "виходу за межі", яка несе в собі нові ризики і загрози.

Людина є і соціальною істотою, тобто людина є носієм всього того, що їй дало суспільство з відповідною надією, що все це, як естафетну паличку, вона передасть іншим. Якщо ж людина "бере" від суспільства щось, то в контексті вона має і певний обов'язок віддати йому свій "борг", відповідно, з певним збільшенням та покращенням.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Рівень та масштаби залучення минулого часу у конкурентне середовище залежить від рівня розвитку людини, в першу чергу інформаційного забезпечення в дослідженні природи і відбувається переважно у матеріально-речовій формі за допомогою більш-менш адекватних матеріально-речових засобів. Рівень розвитку людини залежить в першу чергу від рівня опанування майбутнім часом, залучення якого має опору в рівні та масштабах залучення минулого часу. Якщо у минулому часі значну роль грають інтелектуально-фізіологічні основи людини в інтелектуально-інформаційно-матеріально-речовій формі, то в залученні майбутнього часу визначальну роль грають духовно-психологічно-інтелектуальні основи людини при майже безпосередній відсутності матеріально-речових форм і у засобах, і у результатах. Засоби залучення майбутнього часу: віра, довіра (без цих складових навіть неможливі гроші і взагалі фінансовий сектор економіки, не говорячи про те, що взагалі неможливе суспільне утворення), мрії, надії, сподівання, казки, легенди, билини тощо, які проявляються у людській активності. Вимагають подальшого дослідження позитивні і негативні наслідки залучення минулого та майбутнього часу за допомогою фінансових засобів, у вигляді приватизації та нав'язування не природних їх вимірів, а також індивідуальний і соціальний час, оптимальне співвідношення минулого і майбутнього часу у миттєвих переломленнях тощо.

Література:

1. Седов Е. А. Информационно-энтропийные свойства социальных систем // Е. А. Седов // *Общественные науки и современность*. – 1995. – № 3. – с. 12–18.
2. К учению о страданиях мира // Афоризмы и Максимумы. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1991. – с. 203.
3. Пушкин А. С. Полн. Собр. Соч. в 10-ти томах / А. С. Пушкин Т. 5–4-е изд. – Л.: Наука, 1978. – с. 8–184.
4. База даних Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.world.org/>
5. Список стран по внешнему долгу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org>
6. Тютчев, Ф. Не то, что мните вы, природа.../Ф. Тютчев Стихотворения. – М.: Правда, 1978.
7. Гегель Г. В. Ф. Письмо Нитхаммеру 6 октября 1806 г.: Работы разных лет в 2-х томах. – Т. 2. – М.: Мысль, 1971. с. 254–255.
8. Гегель Г. В. Ф. Письмо Нитхаммеру 29 апреля 1814 г.: Работы разных лет в 2-х томах. – Т. 2. – М.: Мысль, 1971. с. 342–343.

References:

1. E. Sedov (1995) 'Social systems information and Entropy properties / E. A. Sedov' *Public science and modernity*, 3 pp. 12–18
2. (1991) *About science of of world suffering Aphorisms and maksims*. pp. 203.
3. A. Pushkin (1978) 'Full collection of writing', vol. 5, edition 4, pp.8–184.
4. World Bank Database [Electronic resource]. – Access mode: <http://search.world.org/>
5. Countries list for external debts [Электронный ресурс]. – Access mode: <http://ru.wikipedia.org>
6. F. Tyutchev (1978) 'Not that, that you think, is nature ...' In F. Tyutchev Poems
7. G. F. Gegel (1971) 'Works of Different Years' pp. 254–255.
8. G. F. Gegel (1971) 'Works of Different Years' pp. 342–343.

Надійшла до редакції 27.02.14

Ермоленко В. А., канд. экон. наук, доц.
г. Черкасы

**РОЛЬ ВРЕМЕНИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ
НЕРАВНОМЕРНОГО РАЗВИТИЯ СТРАН И НАРОДОВ**

В статье обосновывается необходимость исследования экономического развития в пространстве времени, поскольку, для того, чтобы создать достойные Ответы на Вызовы времени, это время, по крайней мере, необходимо сначала почувствовать, затем увидеть и уже потом исследовать.

Ключевые слова: прошлое и настоящее время; конвенционные и трансцендентные потребности; энтропия; пассионарность; конкуренция.

**Yermolenko V., Ph. D., Associate Professor
Cherkasy**

**THE ROLE OF TIME AT PROVIDING NON-EVEN DEVELOPMENT
OF COUNTRIES AND PEOPLES**

Everything that happens in the world, takes place in time and space in the context of eternity. The main problem for humans has always been a focus on solving domestic problems, the absolute, the realization of transcendental needs. It is at this level people gaining universal potential that determines the "going beyond" their own lives, choices and priorities faithful manifested in the vertical mobility of people within the country and the uneven development of the countries and people.

The level and extent of involvement of the past depends on the level of human development, information in the study of nature and occurs mainly in material and material form by a more or less adequate material and material means.

The overall human development determined the level and scale of future mastery over time, the inclusion of which in human activity has support in bringing the past. If last time played an important role intellectual and physiological bases of human intellectual and informational material and material form, in attracting future tense play a decisive role spiritual, psychological and intellectual foundations of man with almost no direct material and material forms and media, and in the results. Only through individual and unique system worldview person feels intuitively future and past time creates a unique synthesis of time, which has its own unique rhythm and dynamics. Means of attracting future tense faith, dreams, hopes, etc., which are manifested in human activity.

Requires further study the positive and negative effects of bringing the past and future tense using financial means in the form of privatization and not imposing their natural dimensions, as well as individual and social time, the optimal value of past and future time instant refractions and more.

Keywords: *the past and the future; conventional and transcendental needs; entropy; passionarity; competition.*